

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-1-18>**Кобеля-Звір М.Я.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівського торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Звір Ю.В.

здобувач кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівського торговельно-економічного університету

Kobelia-Zvir Mariana, Zvir Yurii

Lviv University of Trade and Economics

ГРАНТИ ПРОГРАМИ USAID ДЛЯ БІЗНЕСУ ЗЕРНОВОГО НАПРЯМКУ В ЗБІЛЬШЕННІ ПОТУЖНОСТЕЙ ЗБЕРІГАННЯ ТА СУШІННЯ ЗЕРНА В УМОВАХ ВІЙНИ

USAID PROGRAM GRANTS FOR THE GRAIN BUSINESS IN INCREASE OF GRAIN STORAGE AND DRYING CAPACITIES IN CONDITIONS OF WAR

Стаття докладно розглядає програму USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) за напрямком «Підтримка ММСП зернового напрямку в збільшенні потужностей зберігання та сушіння зерна» в умовах війни. У дослідженні продемонстровані цілі та пріоритети програми, а саме: розширення можливостей для підприємств, які займаються обробкою зерна, з метою збільшення кількості малих та середніх виробників, які користуються покращеними послугами. Зроблено акцент на тому, що метою ініціативи програми АГРО є посилення спроможності та потужності суб'єктів господарської діяльності, які забезпечують ММСП послугами сушіння, зберігання та доробки зернових та технічних культур. Встановлено, що відмінною особливістю програми є її бюджет у розмірі 270 млн грн, які планується розподілити між 10-15 проектами, а сума грантового фінансування для одного проекту може становити від 18 000 000 до 36 000 000. Ці кошти дозволяється спрямувати на покриття таких витрат: закупівлю обладнання з доробки, сушіння та зберігання зерна; закупівлю лабораторного обладнання для визначення якісних показників зерна. Продемонстровано очікувані результати діяльності грантоотримувачів, а саме: приблизно 70 малих та середніх підприємств (ММСП) повинні отримати додаткові послуги з доробки, сушіння або зберігання зерна, ці послуги має бути розширено не менше ніж на 20 тисяч тонн щорічно та/або надано послуги з сушіння зерна не менше ніж на 50 тисяч тонн щорічно, мінімум 50% від загального обсягу послуг із доробки, сушіння або зберігання зерна буде надано ММСП, що обробляють (орендують) земельні ділянки площею менше 500 гектарів. У дослідженні виявлено специфіку, а також особливості участі у грантовому конкурсі. Напрацьовано ряд рекомендацій для організацій-заявників, врахування яких сприятиме отриманню грантового фінансування, а саме: необхідно надавати конкретні дані та аргументи для підсилення висновку, варто забезпечити високий ступінь конкретності та підтвердження заявок для зміцнення позиції в конкурсі, планування бюджету має демонструвати високий рівень прозорості та фінансової відповідальності, діяльність повинна активно сприяти створенню рівних можливостей та соціальної інтеграції для всіх категорій населення.

Ключові слова: грантова підтримка аграріїв, гранти для агропідприємництва, гранти USAID, програма АГРО.

The article examines in detail the USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO) in the direction of "Supporting MSMEs in the grain sector in increasing grain storage and drying capacities" in wartime conditions. The study demonstrates the goals and priorities of the Program, namely: to expand opportunities for grain processing enterprises to increase the number of small and medium-sized pro-

ducers who benefit from improved services. Emphasis was placed on the fact that the goal of the AGRO Program initiative is to increase the capacity and power of economic entities that provide MSMEs with drying, storage and processing of grain and technical crops. It was established that a distinctive feature of the program is its budget of 270 million UAH, which is planned to be distributed between 10-15 projects, and the amount of grant funding for one project can be from 18,000,000 to 36,000,000. These funds can be directed to cover such costs: purchase of grain processing, drying and storage equipment; purchase of laboratory equipment for determining quality indicators of grain. The expected results of the activities of the grantees have been demonstrated, namely: approximately 70 small and medium-sized enterprises (MSMEs) should receive additional services related to finishing, drying or storage of grain, these services should be expanded by at least 20 thousand tons annually, and/or provided services of grain drying for at least 50,000 tons annually, at least 50% of the total volume of grain processing, drying or storage services will be provided to MSMEs that cultivate (rent) land plots with an area of less than 500 hectares. The research revealed the specifics, as well as features of participation in the grant competition. A number of recommendations have been developed for applicant organizations, the consideration of which will contribute to obtaining grant funding, namely: it is necessary to provide specific data and arguments to strengthen your conclusion, you should ensure a high degree of specificity and confirmation of your statements to strengthen your position in the competition, budget planning should demonstrate a high level transparency and financial responsibility, activities should actively contribute to the creation of equal opportunities and social integration for all categories of the population.

Key words: grant support for farmers, grants for agriculture, grants for agro-entrepreneurship, USAID grants, AGRO Program.

Постановка проблеми. Загальний обсяг врожаю зернових та олійних культур у 2023 році становив 81,3 млн тонн. Аграрії зібрали зернових у таких обсягах: пшениці – 22,2 млн тонн, ячменю – 5,8 млн тонн та кукурудзи – 30,1 млн тонн. Що стосується олійних культур, то врожай соняшнику – на рівні 13 млн тонн, соєвих бобів – 4,6 млн тонн. Збір ріпаку – понад 4 млн тонн. Також збільшився рівень врожайності зернових – до 54,7 ц/га. Це рекордний показник для України [8]. Проблеми, пов'язані з темпами експорту зерна, залишаються актуальними, що вимагає термінового розширення елеваторних потужностей. З початку повномасштабного вторгнення Росії вітчизняні підприємства втратили близько 10 мільйонів тонн елеваторних потужностей для одночасного зберігання. У 2023 році агресор активно руйнував елеваторну та портову інфраструктуру України. З урахуванням відсутності можливості експортувати зерно зі швидкістю 6-7 мільйонів тонн щомісяця нестача потужностей для зберігання ризикує складати приблизно 10 мільйонів тонн до кінця 2023 року. В результаті такої нестачі найбільше постраждають малі та середні сільськогосподарські підприємства (ММСП), яким не вдасться скористатися доступом до наявних елеваторних послуг та які не мають власних розвинувтих виробничих баз або складів. Це, в свою чергу, призведе до подальшого зменшення прибутків та обсягів виробництва [1; 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми грантового фінансування агробізнесу зверталися такі вітчизняні науковці та дослідники: С.М. Приліпко, Т.П. Добрунік, О.В. Кузнецова, М. Кудінова, М. Рубайко, Н.Є. Ковшун, В.М. Стрільчук, О.М. Ціхановська та інші [3–7; 9; 11].

М. Кудінова, М. Рубайко зробили висновок: «Впровадження міжнародних програм підтримки зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств є важливим стратегічним кроком для забезпечення економічної стабільності, продовольчої безпеки та збереження робочих місць в умовах геополітичної нестабільності» [7].

Н.Є. Ковшун, В.М. Стрільчук, О.М. Ціхановська у своєму дослідженні сформулювали практичні рекомендації щодо нарощування обсягів виробництва продукції рослинництва та проаналізували, як у Херсонській області реалізується програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) [9].

Добрунік Т.П., Кузнецова О.В. підкреслили важливість активізації аграрного підприємництва, що підтверджується утвердженням його в якості провідного інструменту вирішення соціально-економічних завдань, таких як: створення додаткових робочих місць, зниження рівня безробіття; подолання бідності; формування середнього класу; становлення конкурентного ринкового середовища та ін. [3].

Зазначені автори зробили вагомий внесок у вирішення питань, пов'язаних із моніторингом проблем розвитку агропідприємств України та обґрунтуванням доцільності використання альтернативного фінансування, зокрема програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). Проте поза увагою дослідників залишилося питання грантової підтримки ММСП зернового напрямку з огляду на збільшення потужностей зберігання та сушіння зерна в Україні в умовах війни.

Мета статті. Цілями дослідження є аналіз програми USAID з аграрного і сільського роз-

виту (АГРО) за напрямком «Підтримка ММСП зернового напрямку в збільшенні потужностей зберігання та сушіння зерна» в умовах війни, виявлення специфіки та пріоритетів, а також визначення особливостей участі у грантовому конкурсі. Завданням дослідження є напрацювати ряд рекомендацій для організацій-заявників, врахування яких сприятиме отриманню грантового фінансування.

Виклад основного матеріалу. «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» реалізовується компанією Кімонікс Інтернешнл [4]. Програма АГРО спрямована на надання підтримки економічній стійкості українського бізнесу, включаючи мікро-, малі та середні підприємства (ММСП), які є виробниками зернових та технічних культур. Метою цієї підтримки є створення всебічних економічних можливостей та гарантування продовольчої безпеки в Україні, особливо в умовах воєнного конфлікту. Зазначена ініціатива спрямована на розширення перспектив для підприємств, які займаються обробкою зерна, з метою збільшення кількості малих та середніх виробників, що користуються покращеними послугами. У січні 2024 року оголошено конкурс на одержання субгранту для реалізації проектів, спрямованих на реалізацію програми «Підтримка ММСП зернового напрямку в збільшенні потужностей зберігання та сушіння зерна». Метою ініціативи програми АГРО є збільшення спроможності та потужності суб'єктів господарської діяльності, які забезпечують ММСП послугами сушіння, зберігання та доробки зернових та технічних культур [2; 12].

Особливість грантової підтримки – діяльність за цією програмою буде спрямована на розширення доступу ММСП до послуг із доробки, сушіння та зберігання зерна на елеваторах з метою збільшення обсягів та часу зберігання зернових та технічних культур, посилення стійкості бізнесу та покращення продовольчої безпеки в Україні.

Розробники ініціативи передбачають, що в її межах ефективними виявляться наступні заходи:

- розробка та подання програми дій, спрямованої на вирішення проблем, пов'язаних із доробкою, сушінням та/або зберіганням зерна на малих та середніх сільськогосподарських підприємствах (ММСП), шляхом підсилення їхніх перспектив та розширення потужностей зерносушарок та/або елеваторів;
- придбання спеціалізованого обладнання для розширення можливостей щодо доробки, сушіння та/або зберігання зерна;
- проведення монтажних робіт та введення обладнання в експлуатацію;
- налаштування системи надання послуг ММСП із доробки, сушіння та/або зберігання

зерна, включаючи забезпечення відповідного лабораторного контролю;

- впровадження пілотних програм із енергозбереження або використання альтернативних джерел енергії для доробки та сушіння зерна з метою поширення кращих практик серед ММСП, які спеціалізуються на доробці, сушінні та зберіганні зерна;

– проведення моніторингу та подання звітів про результати діяльності відповідно до визначених очікуваних результатів та критеріїв ефективності;

- сприяння створенню нових робочих місць, зокрема для вразливих категорій населення [2].

Відмінною особливістю програми є її бюджет у розмірі 270 млн грн, які планується розподілити між 10-15 проектами. Суми грантового фінансування для одного проекту можуть становити від 18 000 000 до 36 000 000. Ці кошти дозволяється спрямувати на покриття таких витрат:

- закупівля обладнання з доробки, сушіння та зберігання зерна;

– придбання лабораторного обладнання для визначення якісних показників зерна.

На думку експертів, якщо грантоотримувачам вдасться ефективно використати ці ресурси, то вони досягнуть таких очікуваних результатів:

1. Приблизно 70 ММСП мають отримати додаткові послуги з доробки, сушіння та/або зберігання зерна.

2. Розширено надання послуг ММСП зі зберігання зерна не менше ніж на 20 тисяч тонн щорічно та/або надано послуги ММСП з сушіння зерна не менше ніж на 50 тисяч тонн щорічно.

3. Принаймні 50% від загальної кількості наданих послуг із доробки, сушіння та/або зберігання зерна надаються ММСП, які обробляють (орендують) земельні ділянки площею менше 500 гектарів [2].

Програма АГРО надає можливість подання заявок для організацій, що відповідають наступним критеріям (при цьому надаються певні рекомендації):

- Заявниками можуть бути юридичні особи, які легалізовані в Україні, засновані та визнані відповідними українськими владними органами відповідно до законодавства та всіх вимог цивільного права та Податкового кодексу. Організації повинні надавати послуги з доробки та зберігання сільськогосподарської продукції та мати п'ятирічний досвід господарської діяльності.

– Заявник повинен мати у наявності елеваторні, зерноочисні або сушильні потужності, а також розроблену проектну документацію з оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) або розпочату роботу над нею для нових потужностей у межах запланованої субгрантової діяльності.

– Заявник повинен представити резюме кандидата на посаду Координатора проекту, який має принаймні три роки практичного досвіду управління, відмінні комунікативні навички та володіє українською мовою.

– Внесок заявника повинен складати не менше 50% від загального бюджету проекту. У разі призначення субгранту заявник має надати документи, що підтверджують наявність коштів для його внеску, який може бути фінансовим або натуральним.

– Заявник повинен забезпечити внесок, який не включає фінансування з інших джерел, таких як проекти USAID. Програма АГРО надасть перевагу заявкам, що передбачають внесок більше 50% від загального бюджету проекту.

– Заявники, які відповідають критеріям малих та середніх підприємств, матимуть додаткові переваги. (Мале підприємство налічує до 49 найманих працівників, середнє – 50-300, мале підприємство має річний оборот не більше 100 000 дол. – 3 000 000 дол., середнє – 3 000 000-15 000 000 дол.).

Перевагою програми є те, що брати участь у ній можуть нові організації, які відповідають вищезазначеним критеріям. Заявки на фінансування приймаються до 03 липня 2024 року з проміжними дедлайнами або до моменту вичерпання коштів. Заявки формуються українською мовою обсягом не більше 20 сторінок. Усі заявки повинні подаватися в електронному вигляді разом із 3 додатками (не більше 5 МБ) на електронну пошту програми АГРО. Окрім форми заявки, заявники мають надати програмі наступні документи:

- Форму самооцінювання.
- Копію чинних реєстраційних документів.
- Копію чинного статуту або статутних норм.
- Копію перевіреної фінансової звітності за останній доступний фінансовий рік.

– Резюме ключового персоналу, а також профільних експертів та спеціалістів [2; 12].

Проаналізувавши критерії оцінювання внутрішнього комітету проектних пропозицій заявників, ми сформуваємо ряд рекомендацій:

1. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Реалістичність методології розробки проекту та технічного підходу, вплив на цільову групу», рекомендуємо:

– Поясніть доцільність та інноваційність запропонованої методології та її відповідність поставленим завданням.

– Обґрунтуйте економічну доцільність проекту та вкажіть на його сталість.

– Забезпечте чіткий робочий план для досягнення поставлених цілей проекту.

– Виділіть ключові аспекти, що забезпечують значний вплив на підтримку ММСП та продовольчу безпеку в обраних регіонах.

– Забезпечте конкретні показники та результати для дотримання технічного підходу.

– Розкрийте запропоновані механізми моніторингу та оцінки, звертаючи особливу увагу на об'єктивно вимірювані показники.

– Представте якісні та кількісні методики для визначення впливу технічного підходу.

– Ретельно дослідіть вплив запропованої діяльності на потреби та розвиток ММСП у сфері вирощування зернових.

– Підкресліть конкретні заходи, що сприяють виконанню завдань та мети субгранту.

2. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Практичний досвід у відповідних галузях, управлінський та програмний потенціал», рекомендуємо:

– Забезпечте детальний опис робіт, які виконувалися вашою організацією або її членами відповідно до подібних видів діяльності протягом останніх 5 років.

– Представте контактну інформацію для мінімум 3 попередніх клієнтів з метою забезпечення референцій.

– Підтвердьте спроможність вашої організації ефективно здійснювати запропоновані види діяльності та підтримувати середовище послуг у галузі доробки, сушіння та зберігання зерна.

– Представте резюме кандидатів на ключову посаду, зокрема Координатора проекту, щоб підкреслити їх кваліфікацію та досвід.

– Продемонструйте відомості щодо фінансового управління та доведіть адекватні можливості вашої організації в цьому напрямку.

3. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Економічна ефективність та бюджет проекту», рекомендуємо:

– Забезпечте, щоб ваш бюджет був чітким і обґрунтованим, відображаючи стратегічне та ефективне використання субгрантових ресурсів та співфінансування.

– Обґрунтуйте, як запропоноване фінансування сприятиме досягненню цілей проекту та максимізує використання ресурсів.

– Оцініть співвідношення між часткою співфінансування та часткою АГРО, якщо така є, і забезпечте логічне пояснення цього співвідношення.

– Детально опишіть джерела фінансування та їхню обґрунтованість для демонстрації фінансової стійкості та довгострокового планування.

– Розробіть детальний кошторис проекту та забезпечте відомості для кожної категорії витрат.

– Поясніть обґрунтованість та доцільність витрат, враховуючи їхній внесок у досягнення поставлених завдань.

4. Щоб набрати максимальну суму балів за критерієм «Врахування аспекту гендерної рівності та інклюзивного розвитку («GESI»)», рекомендуємо:

– Продумайте, щоб діяльність враховувала аспекти гендерної рівності та соціальної інтеграції.

– Зробіть особливий акцент на створення умов для жінок, чоловіків, молоді, ВПО, людей із обмеженими можливостями, етнічних меншин та інших вразливих груп населення.

– Впроваджуйте інноваційні технології для зменшення тягаря жіночої праці в ММСП.

– Забезпечте створення робочих місць для бенефіціарів, акцентуючи на інклюзії та доступності для різних категорій, таких як інваліди на візках.

– Подбайте, щоб інформація була доступною для всіх за рахунок використання інструментів для недостатньо представлених меншин.

– Сприяйте рівній участі та соціальному залученню недостатньо представлених меншин шляхом впровадження спеціальних заходів.

– Забезпечте екологічну обґрунтованість та дотримання відповідних норм у реалізації проекту відповідно до вимог 22 CFR 216 та Первинної екологічної оцінки (IEE) програми АГРО.

Висновки. Отже, аналіз програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) за напрямком «Підтримка ММСП зернового напрямку в збільшенні потужностей зберігання та сушіння зерна в умовах війни» продемонстрував значні можливості для підприємств, які займаються обробкою зерна. Залучення

грантового фінансування дозволить закупити модернізоване обладнання для них. Як наслідок, малі та середні сільськогосподарські підприємства зможуть скористатися покращеними послугами та матимуть доступ до наявних елеваторних послуг. Це, в свою чергу, призведе до подальшого збільшення прибутків та обсягів виробництва зерна. Виявлено специфіку та пріоритети програми в процесах підтримки суб'єктів господарювання, а також окреслено особливості участі у грантовому конкурсі. Проаналізувавши критерії оцінювання внутрішнього комітету проектних пропозицій заявників, ми сформуваємо ряд рекомендацій, дотримання яких може сприяти отриманню високих балів під час експертного відбору заявок, а саме: необхідно надавати конкретні дані та аргументи для підсилення висновку, варто забезпечити високий ступінь конкретності та підтвердження заявок для зміцнення позиції в конкурсі, планування бюджету має демонструвати високий рівень прозорості та фінансової відповідальності, діяльність повинна активно сприяти створенню рівних можливостей та соціальної інтеграції для всіх категорій населення. Поза увагою залишилося коло конкретних аспектів результативності грантової підтримки пріоритетних заходів програми АГРО. Ці аспекти стануть предметом наступних наших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Гайдук О. 12 фактів: як війна змінила українську зернову сферу. 2023. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/829-12-faktiv-yak-viyna-zminila-ukrayinsku-zernovu-sferu> (дата звернення: 10.02.2024).
2. До 36 млн грн співфінансування на розвиток потужностей з доробки, сушіння, зберігання зерна. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <https://chaszmin.com.ua/do-36-mln-grn-spivfinansuvannya-na-rozvytok-potuzhnostej-z-dorobky-sushinnya-zberigannya-zerna/> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Добрунік Т.П., Кузнецова О.В. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556> (дата звернення: 01.02.2024).
4. Кімонікс Інтернешнл. URL: <https://chemonics.com/> (дата звернення: 03.02.2024).
5. Кобеля-Звір М.Я. Грантова підтримка агробізнесу в умовах війни: можливості, переваги, труднощі. *Агросвіт*. 2023. № 14. С. 30–36. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1793> (дата звернення: 03.02.2024).
6. Кобеля-Звір М.Я. Міжнародна технічна допомога «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» в умовах війни. *Вісник ШНАУ. Економіка і менеджмент*. 2023. № 3 (95). С. 26–33. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/298> (дата звернення: 04.02.2024).
7. Кудінова М., Рубайко М. Механізми міжнародної підтримки зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3156> (дата звернення: 09.02.2024).
8. Мінагрополітики: В Україні рекордна врожайність зернових. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minahropolityky-v-ukraini-rekordna-vrozhainist-zernovykh> (дата звернення: 13.02.2024).
9. Ковшун Н.Є., Стрільчук В.М., Ціхановська О.М. Тенденції та перспективи розвитку агрогосподарського комплексу Херсонської області. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економічні науки»*. 2022. Вип. 2(98). С. 74–84. URL: <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve220228> (дата звернення: 07.02.2024).

10. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 04.02.2024).
11. Приліпко С.М. Залучення іноземних інвестицій у розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Кооперативні читання: 2014* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27-29 березня 2014 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. С. 174-179. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/1323/1/Cooperative_-2014_174-179.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
12. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (дата звернення: 03.02.2024).

References:

1. 12 faktiv: iak vijna zminyla ukrains'ku zernovu sferu / Pidhotuvava Olena Hajduk (2023) [12 facts: how the war changed the Ukrainian grain sector / Prepared by Olena Hayduk]. Available at: <https://elevatorist.com/blog/read/829-12-faktiv-yak-vijna-zminila-ukrayinsku-zernovu-sferu> (accessed February 10, 2024).
2. Do 36 mln hrn spivfinansuvannia na rozvytok potuzhnostej z dorobky, sushinnia, zberihannia zerna. Tsentr rozvytku "ChAS ZMIN" [Up to UAH 36 million in co-financing for the development of grain processing, drying, and storage facilities. "TIME OF CHANGE" development center]. Available at: <https://chaszmin.com.ua/do-36-mln-grn-spivfinansuvannya-na-rozvytok-potuzhnostej-z-dorobky-sushinnya-zberigannya-zerna/> (accessed February 1, 2024).
3. Dobrunik T. P., Kuznietsova O. V. (2022) Problemy i napriamky rozvytku ahrarynoho sektoru Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabil'nosti [Problems and directions of development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of economic instability]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 42. Available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1619/1556> (accessed February 1, 2024).
4. Kimoniks Interneshnl. Available at: <https://chemonics.com/> (accessed February 3, 2024).
5. Kobelia-Zvir M. Ya. (2023) Hrantova pidtrymka ahrobiznesu v umovakh vijny: mozhyvosti, perevahy, trudnoschi [Grant support for agribusiness in wartime conditions: opportunities, advantages, difficulties]. *Ahrosvit*, no. 14, pp. 30-36. Available at: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1793> (accessed February 3, 2024).
6. Kobelia-Zvir M. Ya. (2023) Mizhnarodna tekhnichna dopomoha "Prohrama USAID z ahrarynoho i sil'skoho rozvytku (AHRO)" v umovakh vijny [International technical assistance "USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO)" in conditions of war]. *Visnyk SNAU. Ekonomika i menedzhment*, no. 3 (95), pp. 26-33. Available at: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/298> (accessed February 4, 2024).
7. Kudinova M., Rubajko M. (2023) Mekhanizmy mizhnarodnoi pidtrymky zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti ahrarynykh pidpriemstv v Ukraini [Mechanisms of international support for foreign economic activity of agricultural enterprises in Ukraine]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 57. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3156> (accessed February 9, 2024).
8. Minahropolityky: V Ukraini rekordna vrozhajnist' zernovykh. Uriadovyj portal. Yedynyj veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy (2023) [Ministry of Agricultural Policy: Ukraine has a record crop yield. Government portal. The only web portal of executive authorities of Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/minahropolityky-v-ukraini-rekordna-vrozhajnist-zernovykh> (accessed February 13, 2024).
9. Kovshun N. Ye., Stril'chuk V. M., Tsikhanovs'ka O. M. (2022) Tendentsii ta perspektyvy rozvytku ahrohospodars'koho kompleksu Kherson'skoi oblasti [Trends and prospects for the development of the agricultural complex of the Kherson region]. *Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 2(98), pp. 74-84. Available at: <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve220228> (accessed February 7, 2024).
10. Ofitsijnyj veb-sajt Ministerstva ekonomiky [Official website of the Ministry of Economy]. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed February 4, 2024).
11. Prylipko S. M. (March 27-29, 2014) Zaluchennia inozemnykh investysij u rozvytok sil'skohospodars'kykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv [Attracting foreign investments in the development of agricultural service cooperatives]. *Кооперативні читання: 2014: materialy Vseukr. nauk.-prakt. конф., 27-29 berez. 2014 r. – Cooperative readings: 2014: materials of Vseukr. science and practice conference*. Zhytomyr: ZhNAEU, pp. 174-179. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/1323/1/Cooperative_-2014_174-179.pdf (accessed February 2, 2024).
12. Tsentr rozvytku "ChAS ZMIN" ["TIME OF CHANGE" development center]. Available at: <https://chaszmin.com.ua/granty-2024/> (accessed February 3, 2024).